



Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Sosyal Bilgiler Dersinde Adalet Değerine İlişkin Tutumu¹


Attitude of Teachers and Prospective Teachers Toward The Value of Justice in Social Studies Course

 <https://doi.org/10.52105/temelegitim.16.2>


Serdar YEŞİL²,

 <https://orcid.org/0000-0002-6307-175X>

Gürol ZIRHLIOĞLU³,

 <https://orcid.org/0000-0001-8687-1349>

Ahmet YAYLA⁴

 <https://orcid.org/0000-0002-5021-6649>

Geliş Tarihi/Received: 04/03/2022

Kabul Tarihi/Accepted: 13/05/2022

Yayın Tarihi/Published: 15/11/2022

Özet:

Bu çalışmanın temel amacı, ilk ve ortaokullarda sosyal bilgiler dersini veren öğretmenler ile öğretmenlik hayatlarında sosyal bilgiler dersini verecek olan öğretmen adaylarının adalet değerine yönelik tutumlarının belirlenmesidir. Bu çalışmada tarama modellerinden genel tarama modeli ve ilişkisel tarama modeli birlikte kullanılmıştır. Bu araştırmanın örneklemi, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Van ili merkezindeki ilk ve ortaokullarda görev yapan sınıf öğretmenleri ve sosyal bilgiler öğretmenleri ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören sınıf öğretmenliği ve sosyal bilgiler öğretmenliği bölümü öğrencileri arasından belirlenmiştir. Örneklem grubun belirlenmesinde uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından geliştirilen "Kişisel Bilgi Formu" ve "Adalet Tutum Ölçeği" kullanılarak toplanmıştır. Öğretmen ve öğretmen adaylarının en az "Adalet ile ilgili konuları sıkıcı bulurum" görüşünü tercih ettikleri görülmektedir. Bu durum katılımcıların adalet değerine ilgi duyduğunu göstermektedir. Öğretmenlerin, öğretmen adaylarına göre adalet değeri hakkında anlamlı bir farkla daha olumlu tutum içerisinde olduğu belirlenmiştir. Öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine yönelik tutumlarının, okuduğu kitap türüne göre anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir. Değerlerin, yaşanarak ve hissedilerek öğrenilebileceği gerçeğinden hareketle, drama, rol oynama, oyun, araştırma, benzetim gibi öğrenenleri aktif kılan ve eğlendirici eğitim yöntemlerine ağırlık verilebilir. Ayrıca adalet temalı kitap, dergi gibi yayınları incelemeleri sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, Öğretmen Adayı, Sosyal Bilgiler, Adalet, Tutum

Abstract:

The main purpose of this study is to determine the attitudes of the teachers who teach social studies in primary and secondary schools and the prospective teachers who will teach social studies in their teaching life towards the value of justice. In this study, the general survey model and the relational survey model were used together. The sample of this research was determined among the primary school and social studies teachers working at primary and secondary schools in the city center of Van in the 2019-2020 academic year, and the prospective teachers studying at primary teaching and social studies teaching department of Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Education. Convenience sampling method was used to determine the study group. The data of the study were collected by using "Personal Information Form" and "Justice Attitude Scale" developed by the researcher. Parametric tests were used for the data analysis. It is seen that teachers and prospective teachers prefer the view that "I find the subjects related to justice boring" at least. This shows that the participants are interested in the value of justice. It was determined that the teachers had a more positive attitude towards the value of justice with a significant difference compared to the prospective teachers. It was determined that the attitudes of teachers and prospective teachers towards the value of justice differed significantly according to the type of book they read. Based on the fact that values can be learned by experience and feelings, educational methods such as drama, role playing, games, research and analogy that make learners active and entertaining can be emphasized. In addition, they can be provided to review publications such as books and magazines on justice themes.

Keywords: Teacher, Prospective Teacher, Social Studies, Justice, Attitude

Önerilen Atıf Bilgisi/To Cite This Article: Yeşil, S., Zırhlioğlu, G. ve Yayla, A. (2022). Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Sosyal Bilgiler Dersinde Adalet Değerine İlişkin Tutumu. *Temel Eğitim Dergisi*, 16, 16-27. <https://doi.org/10.52105/temelegitim.16.2>

¹ Bu çalışma birinci yazarın doktora tez çalışmasının bir bölümünden üretilmiş, 27-28 Kasım 2021 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilen USBİLİM 1. Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur

² Öğr. Gör. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, syesil@yyu.edu.tr

³ Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, gurol@yyu.edu.tr

⁴ Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, ahmetyayla@yyu.edu.tr



Bu makale Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) lisansı ile lisanslanmıştır. Makalenin okuma, indirme, kopyalama, dağıtma ve yazdırma hakları herkes için kalıcı olarak serbest bırakılmıştır.



This article is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license and permanently free for everyone to read, download, copy, distribute and print.

1. Giriş

Geçmişten günümüze önemini koruyan adalet, günümüzde de aileden iş hayatına, sosyal ilişkilerden devlet yönetimine kadar hayatın her alanını kuşatmaktadır. Adalet kavramı alan yazında farklı şekillerde tanımlanmıştır. Adalet, herkese eşit haklara sağlanması, hakkaniyet, hukuka uygunluk, başkasının hakkını gözetme, herkese hakkını verme (TDK, 2021), hak, eşitlik, doğruluk (Çetin, 2017) gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Adalet, insanların ilişkilerinin saygı ve sevgi doğrultusunda gerçekleşmesini, insanların birbirlerinin haklarına saygı göstermesini, eşitlik ve liyakatin esas alınmasını gerektirir (Hökelekli, 2009). Görüldüğü üzere adalet; hak, hakkaniyet, herkese hakkı olanı verme, liyakat, eşitlik, hukuka uygunluk, doğruluk gibi kavramlarla açıklanmıştır.

Adalet değerinin, bireysel ve toplumsal olmak üzere iki temel işlevi vardır. Bireysel yönden adalet; kişinin kendisine karşı dengeli ve ölçülü biçimde davranması, kendisine zulmetmemesidir. Toplumsal bakımdan adalet, insanların hak ve hukukuna saygı göstermek, toplumdaki diğer bireylere zulmetmemek, ölçülü ve dengeli davranmaktır (Hökelekli, 2011). Dolayısıyla adalet değeri ölçülü ve dengeli olmayı sağlayarak hem bireyin hem de toplumun mutluluğunu sağlamada önemli rol oynar. Sokrates adaletli olan bir insanın daha mutlu ve huzurlu olacağını belirterek, hayatta mutluluğun ancak adaletli olmakla gerçekleştirilebileceğini savunmuştur (Topakkaya, 2008). Farabi, hayatın amacının mutluluğu sağlamak olduğunu, adaletle mutluluk arasında güçlü bir ilişkinin bulunduğunu, mutluluğa ulaşabilmenin de adalet erdeminin gerçekleşmesi ile mümkün olabileceğini savunur. Adalet erdemi diğer erdemlerden farklı olarak mutluluk yoluna kişiyi yönelten en üstün erdemdir (Özgen, 2018).

Yukarıda açıklanan bu faydaları sağlayabilmesi için küçük yaşlardan itibaren bireylere adalet erdeminin kazandırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bireylere küçük yaşlardan itibaren adil yaşama ve adil olma erdeminin kazandırılması, bireyin adalet değerini içselleştirerek hakkaniyetli bir hayat sürmesinde büyük önem taşımaktadır (Çetin, 2017). Bu amaçla, bireylerin küçük yaşlardan itibaren adalet değerini kazanmasında eğitime önemli bir rol düşmektedir. Platon'a göre eğitimin amacı, ruha ve bedene mükemmeliyeti vererek, insanı erdemli yapmaktır. (Kılınc, 2013). Gerek geçmişte gerekse günümüzde aile ve okul eğitim kurumları içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu unsurlar içerisinde daha planlı ve programlı olması, profesyonel eğitimcileri barındırması nedeniyle okullara önemli bir görev düşmektedir. Okullar bu görevini örtük programlar, dersler ve bu derslere ait öğretim programlarıyla gerçekleştirmektedir. Gerek değerler eğitimi gerekse adalet eğitimi diğer derslerde de yer verilmeyle birlikte sosyal bilgiler dersi daha kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Kan (2010), tarihi konuları içermesi, sosyal yaşamı, çeşitli kültürel özelliklere ait temaları ve hayat hikayelerini ele almasından dolayı olumlu değerlerin verilmesine uygun olduğunu, bu nedenle de sosyal bilgilerin bir değerler eğitimi dersi olduğunu belirtmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2018 tarihli ilkököl, ortaokul ve lise öğretim programlarında öğrencilerde geliştirilecek kök değerler; sevgi, saygı, sabır, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik, dostluk, dürüstlük, öz denetim ve adalet olarak ifade edilmiştir.

Kök değerler arasında yer alan adalet değerinin öğrencilere kazandırılmasında öğretmene önemli görevler düşmektedir. Öğretmenin sınıf içi ve dışındaki eylemleri, öğrencilerle olan ilişkileri öğrencilerdeki adalet değerinin gelişimine etki etmektedir. Adalet ve adaletin davranışa dönüştürülmesinde ortaya çıkabilecek sorunlar öncelikle eğitimciler ve ebeveynler tarafından öğrenilmeli, ardından adalet duygusu çocuklara farkındalık eğitimi çerçevesinde verilmelidir (Karacelil, 2013). Chory-Assad (2002) tarafından yapılan araştırmada, öğretmenin öğrencilere karşı adaletli veya adaletsiz davranmasının öğrenciler üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak öğretmenlerin adalet değerine ilişkin tutumları da adalet eğitimi açısından önem taşımaktadır. Balcı ve Yanpar Yelken (2010), öğretmenlerin değerlere ilişkin tutumlarının, öğretmenlerin hayat felsefesini, mesleğe yönelik tutumlarını ve değerler eğitimi ilişkin uygulamalarını önemli ölçüde etkileyebileceğini ifade etmiştir.

Tüm bu önemine rağmen alan yazında Çengelci Köse, Gürdoğan Bayır, Köse ve Yıldırım Polat (2019) tarafından öğretmen adaylarının, Memişoğlu ve Taşkın (2019) tarafından öğretmenlerin adalet algılarını belirlemeyi amaçlayan az sayıda araştırma bulunurken; öğretmen ve öğretmen adaylarının

adalet değerine ilişkin tutumlarını belirlemeyi amaçlayan çalışmalara rastlanmamıştır. Bu nedenle, öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine ilişkin tutumlarının belirlenmesi problem durumu olarak ifade edilebilir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın temel amacı, ilk ve ortaokullarda sosyal bilgiler dersini veren öğretmenler ile öğretmenlik hayatlarında sosyal bilgiler dersini verecek olan öğretmen adaylarının adalet değerine yönelik tutumlarının belirlenmesi ve farklı değişkenler açısından analiz edilmesidir. Çalışmanın bu genel amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine ilişkin tutumları ne düzeydedir?
2. Öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine ilişkin tutumları;
 - a) Cinsiyetlerine,
 - b) Rollerine (öğretmen/öğretmen adayı),
 - c) Kardeş sayılarına,
 - d) Ebeveynlerinin öğrenim düzeyine,
 - e) Ailelerinin ekonomik düzeyine,
 - f) Mezun olunan/olunacak bölüme,
 - g) Mezun olunan lise türüne,
 - h) Okudukları kitap türüne göre farklılaşmakta mıdır?

Buna göre; kişilik eğitiminin önemli bir boyutu olan değer eğitimi içermesi, kök değerlerden biri olan “adalet” değerine odaklanması, birey ve toplumun biçimlenmesinde belirleyici etkisi olan öğretmenler ve öğretmen adayları üzerinde yapılması ve özellikle küçük yaşlardaki çocukların eğitimi ile uğraşan sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin örneklem olarak alınması yönüyle bu araştırmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine ilişkin tutumlarının ortaya çıkarılması, adalet değerinin öğrencilere ve dolayısıyla geleceğin yetişkin toplumuna kazandırılması bakımından da önem taşımaktadır.

2. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, örnekleme, veri toplama süreci, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analiz edilmesi süreçleri üzerinde durulmuştur.

Araştırma Modeli

Bu çalışmada tarama modellerinden genel tarama modeli ve ilişkisel tarama modeli beraber kullanılmıştır. Genel tarama modeli, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında bir genellemeye veya yargıya varmak için evrenin tümünden veya alınacak bir örneklem üzerinden yapılan tarama düzenlemeleridir. Buna karşın, ilişkisel tarama modelinde ise iki ya da daha fazla değişken arasındaki birlikte değişimin varlığı ve/veya derecesi belirlenmeye çalışılır (Karasar, 2014). Bu çalışmada öğretmen ve öğretmen adaylarından oluşan bir örneklem grubunun sosyal bilgiler dersindeki adalet değerine ilişkin tutumları ile bunların bazı değişkenlerle olan ilişkileri var olduğu şekliyle betimlenmeye ve genellemelere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışma Örnekleme

Bu araştırmanın evrenini, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Van ili merkezindeki ilk ve ortaokullarda görev yapan sınıf öğretmenleri (1747 kişi) ve sosyal bilgiler öğretmenleri (339 kişi) ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören Sınıf Eğitimi (366 kişi) ve Sosyal Bilgiler Eğitimi programı öğrencileri (245 kişi) oluşturmaktadır. Covid-19 salgını nedeniyle diğer örnekleme yöntemlerini kullanmada karşılaşılan güçlüklerden dolayı uygun (kolay) örnekleme yöntemi tercih edilmiş, sosyal medya grupları aracılığıyla ulaşılabilecek öğretmen ve öğretmen adayları araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Uygun (kolay) örnekleme yöntemi; para, işgücü ve zaman bakımından söz konusu olan sınırlılıklardan dolayı örneklemin kolay ulaşılabilen ve uygulama yapılabilen birimlerden seçilmesidir. Bu örnekleme yöntemi genellikle diğer örnekleme yöntemlerini kullanma imkânının bulunmadığı durumlarda tercih edilir (Büyüköztürk vd., 2020). Cevaplanan 400 adet ölçekten, uygun

şekilde cevaplandırılmayan iki adet ölçek değerlendirmeye alınmamıştır. Dolayısıyla toplam 398 adet ölçek değerlendirmeye alınmıştır. Bu çerçevede katılımcıların demografik değişkenlere göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo-1: Örneklem Grubun Cinsiyet, Rol ve Mezun Olunan/Olunacak Bölüm Değişkenine Göre Dağılımları

Değişkenler	Alt gruplar	Toplam			
		f	%	f	%
Cinsiyet	Kadın	222	55.7	398	100
	Erkek	167	41.9		
	Boş	9	2.4		
Katılımcıların Roller	Öğretmen	186	46.7	398	100
	Öğretmen Adayı	212	53.3		
Mezun Olunan/Olunacak Bölüm	Sınıf Eğitimi	217	54.5	398	100
	Sosyal Bilgiler Eğitimi	163	40.9		
	Boş	18	4.6		

Tablo 1’e göre; örneklem grubunda yer alan katılımcıların %55.7’si kadın, %41.9’u erkek, %2.4’ü ise cinsiyet kısmını boş bırakmıştır. Katılımcıların %53.3’ü öğretmen adayı, %46.7’si öğretmendir. Mezun Olunan/Olunacak Bölüm değişkeni açısından, katılımcıların %54.5’i sınıf eğitimi, %40.9’u sosyal bilgiler eğitimi olurken, %4.6’sı ise bu soruya cevap vermediği görülmektedir.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmanın verileri, araştırmacı tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu (KBF)” ve “Adalet Tutum Ölçeği (ATÖ)” ile toplanmıştır. Veri toplama araçları, google formlarda hazırlanan ölçeğe ait linkin araştırmacı tarafından öğretmenlere ve öğretmen adaylarına ait Whatsapp gruplarında paylaşılması suretiyle online olarak uygulanmıştır. Uygulama öncesinde, öğretmen ve öğretmen adaylarının, yapılan araştırmanın amacı ve kullanılan veri toplama aracının nasıl doldurulacağı hakkında yapılan açıklamayı okuması, gönüllü olarak katılmaları sağlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verilerinin toplanmasında aşağıda açıklanan veri toplama aracından yararlanılmıştır:

Adalet Tutum Ölçeği (ATÖ): Ölçek iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, araştırmanın örneklem grubunu tanımlamak, bazı ilişkisel ve fark analizlerini yapmak üzere bağımsız değişkenleri ile ilgili bilgilerin toplanmasını amaçlayan sorular (katılımcıların cinsiyetleri, bölümleri/branşları, kardeş sayısı, mezun oldukları lise türü, okudukları kitap türü vb.) yer almaktadır. İkinci bölümde ise araştırmacı tarafından geliştirilen, öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine ilişkin tutumlarını belirlemeye yönelik tek faktör altında toplanan toplam 11 maddelik ölçek yer almaktadır. Ölçek, “(5) Her zaman” ile “(1) Hiçbir zaman” arasında değişen beşli likert tipi bir yapıya sahiptir.

Veri Toplama Araçlarının Geliştirilmesi

ATÖ’nün geliştirilmesi başlıca altı aşamada gerçekleştirilmiştir. Bunlar aşağıda özetlenmiştir:

1. **Madde Havuzunun Oluşturulması:** Araştırmanın amaçları doğrultusunda ilk olarak sosyal bilgiler programı ve ders kitapları, değerler eğitimi ve adalet değeriyle ilgili yapılmış tez ve araştırmaları kapsayan genel bir alan yazın taraması yapılmıştır. Yapılan genel alan yazın taraması sonrasında öğretmen ve öğretmen adaylarının adaletle ilişkin tutumunu belirlemeye yönelik veri toplama aracının geliştirilmesine başlanmıştır. Alan yazın taramasına ek olarak 15 öğretmen, 15 öğretmen adayı olmak üzere 30 kişiye üç tane açık uçlu soruyu içeren görüşme formu uygulanmıştır. Öğretmen ve öğretmen adaylarına, genel olarak adaletten ne anladıkları, öğretmenin adaletli olmasından ne anladıkları, adaletle iyi bir insan olma arasında bir ilişki olup olmadığına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Öğretmen ve öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilen ön görüşme, alan yazın taramasıyla elde edilen veriler ışığında, öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine ilişkin tutumlarını belirlemeye yönelik madde havuzu oluşturulmuştur.

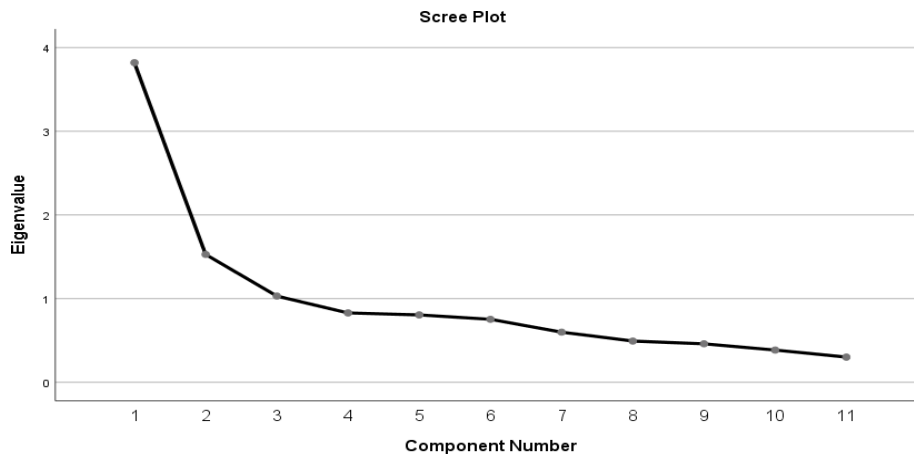
2. **Veri Toplama Aracı Taslak Formlarının Oluşturulması:** Alan yazın taraması ve yapılan görüşmeler sonunda elde edilen madde havuzu düzenlenmiş, madde yapılarına uygun olarak cevap seçenekleri ile yönerge eklenerek taslak ölçek formu oluşturulmuştur.

3. *Uzman İncelemesi*: Yönerge, madde listesi ve seçenekleri içerecek şekilde organize edilen veri toplama araçları, tez danışmanı ile değerlendirildikten sonra ölçeklerin kapsam ve görünüş geçerliği için, içlerinde tez izleme komitesi üyelerinin de bulunduğu uzmanların görüşüne sunulmuştur. Hazırlanan taslak ölçek psikoloji alanından iki, eğitim programları ve öğretim alanından beş, eğitim felsefesi alanından iki, ölçme değerlendirme alanından bir olmak üzere 10 öğretim üyesi tarafından incelenmiştir. Ayrıca araştırmacı tarafından hazırlanan maddeler iki Türk dili uzmanıyla birlikte dil, anlatım ve imla yönünden incelenmiştir. Uzman görüşleri sonucunda 49 maddelik adalet tutum ölçeği 19 maddeye indirilmiştir.

4. *Ön Deneme*: Maddelerin okunabilirliği, anlaşılabilirliği, cevaplayanlar tarafından anlaşılmayan yerlerin belirlenmesi, ortalama cevaplama süresinin belirlenmesi için ön deneme yapılması gerektiğinden (Erkuş, 2012), söz konusu ölçek hedef kitle içinden 15 kişiye uygulanarak, ölçeğin ön denemesi yapılmıştır. Ön deneme sonucunda öğrenciler tarafından anlaşılmayan iki madde anlaşılır şekilde yeniden ifade edilmiştir.

5. *Pilot Uygulama*: Taslak ölçek Van İl merkezindeki 100 öğretmen ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programından 100 öğretmen adayı olmak üzere toplam 200 kişilik örneklem grubuna uygulanmıştır. Erkuş (2012) örneklem büyüklüğü ile madde sayısı oranının beş ile on kat olması gerektiğini belirtmektedir. Alan yazında, veri toplama araçlarının güvenilirlik ve geçerlik düzeyini artırmak için bazı maddelerin ters puanlanacak şekilde yapılandırılabilceği ifade edilmektedir (Tavşancıl, 2006). Bu çerçevede öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine karşı tutumlarını belirlemeye yönelik ölçeğin deneme formunda 4, 14, 15, 16, 18 ve 19. maddeleri ters puanlanmıştır. Tutum ölçeğinde 13 olumlu ve altı olumsuz olmak üzere 19 madde bulunmaktadır.

6. *Geçerlik ve Güvenirlik Özelliklerinin İncelenmesi*: Bu bölümde ATÖ'nün önce geçerlik, daha sonra da güvenilirlik özelliklerinin incelenmesine yer verilmiştir. ATÖ'nün KMO değeri .791; Bartlett testi değerleri χ^2 : 593,389; sd: 55; $p < .001$ olarak belirlenmiştir. Faktör analizi ve madde-toplam korelasyonlarının hesaplanması yoluyla ölçeğin geçerlik özelliği hesaplanmıştır. Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısının hesaplanması ile de ölçeğin güvenilirlik özelliği test edilmiştir (Büyüköztürk, 2018). ATÖ'nün boyut sayısının belirlenmesinde yamaç-birikinti grafiği kullanılmış ve yamaç birikinti grafiği Şekil 1'de sunulmuştur.



Şekil-1. ATÖ'ye Ait Yamaç- Birikinti Grafiği

Şekil 1'de görüldüğü gibi üçüncü boyuttan sonra, yamaç- birikinti grafiğinde eğrinin yaklaşık olarak aynı doğrultuda devam ettiği görülmektedir. Çok faktörlü ölçeklerde faktör sayısının fazla olması, açıklanan varyansı artırmasına rağmen, faktörlerin isimlendirilmesinde ve anlamlandırılmasında sorunlar yaşanmasına neden olabilmektedir. Bu durumda tek faktörlü ölçeklerde açıklanan varyansın %30 ve daha fazla olması yeterli görülebilir (Büyüköztürk, 2018). Bu nedenden dolayı ATÖ tek faktör olarak ele alınmıştır. Faktör analizi sonucunda ATÖ'nün, varyansın %34.724'ünü açıkladığı görülmektedir. Daha sonra, ölçeğin birbirinden ilişkisiz faktörlere ayrışıp ayrışmadığını görebilmek için de Varimax dik döndürme tekniği uygulanmış ve bu şekilde faktör yükleri incelenmiştir. Varimax dik döndürme tekniği sonucunda, faktör yükleri .30'un altında olan sekiz madde ölçekten çıkarılmış ve 11 maddelik ATÖ gerçek uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Geçerlik ve güvenirlik analizleri sonucunda, maddelerin faktör yükü aralıkları, özdeğerleri, varyansı açıklama oranları ve Cronbach alpha güvenirlik katsayısına ilişkin bulgular Tablo 2'de özetlenmiştir:

Tablo-2: Adalet Tutum Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirlik Analizlerine İlişkin Değerleri

Madde Sayısı	Faktör Yükü Aralıkları	Özdeğer	Açıklanan Varyans Miktarı (%)	Cronbach Alpha
11	.719 - .449	3.820	34.724	.802

Tablo 2 incelendiğinde ATÖ'nün geçerlik ve güvenirlik özelliklerine sahip bir ölçek olduğu ifade edilebilir.

Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

ATÖ ile toplanan verilerin çözümlenmesi sürecinde öncelikle örneklem grubun dağılımının normal olup olmadığı belirlenmiştir. Merkezi limit teoremine göre, normal dağılıma sahip olan bir evrenden gelen ve bağımsız gözlemlerden oluşan yansız örneklemelerin her birinin, örneklem büyüklüğünün en az 30 olması şartıyla normal dağılıma yaklaşabileceği kabul edilir (Smith, 1991; Gravetter ve Wallnau, 2000). Diğer bir ifadeyle, örneklem sayısı 30 ya da daha fazla olan popülasyonların ortalamalarının dağılımının normal dağılıma yaklaşacağı kabul edilir. Bu nedenle araştırmanın alt problemleri çerçevesinde veriler üzerinde parametrik testlerin kullanılmış, bu doğrultuda standart sapma, aritmetik ortalama, ANOVA, bağımsız örneklem t testi, regresyon analizi ve Pearson's r korelasyon testi ile analizler yapılmış; fark ve ilişkilerde anlamlılık için $p < .05$ düzeyi yeterli kabul edilmiştir. Analizler sonunda anlamlı bir farklılaşma bulunması durumunda, farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla ikinci aşama testi olarak LSD testi yapılmıştır. Grup varyanslarının homojenliğini test etmede ise Levene testi kullanılmıştır. Aritmetik ortalamalar anlamlandırılırken esas alınan aralıklar ve anlamlar Tablo 3'te gösterilmiştir:

Tablo-3: Ölçek Maddelerinin Seçenekleri ve Sayısal Sınırları

Adalet Tutum Ölçeği (ATÖ)	
Seçenekler	Sayısal Sınırlar
Her zaman	4.21-5.00
Sık sık	3.41-4.20
Bazen	2.61-3.40
Nadiren	1.81-2.60
Hiçbir zaman	1.00-1.80

3. Bulgular

Bu bölümde, araştırmanın ana ve alt problemlerine uygun olarak toplanan verilerin analiz edilmesi sonucunda elde edilen bulgular ile bu bulgulara uygun olarak yapılan açıklamalar yer almaktadır.

1. Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Adalet Değerine Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgular

Öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine ilişkin tutumlarına yönelik bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo-4: Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Adalet Değerine İlişkin Tutumları

Maddeler	Durum	N	\bar{x}	Ss
1. Arkadaşlarımı adil davranmaları konusunda uyarırım	Öğretmen	181	3.81	.95
	Öğretmen Adayı	209	3.77	.86
2. Her koşulda adaletli davranırım	Öğretmen	181	4.38	.66
	Öğretmen Adayı	209	4.05	.69
3. İnsanların adil olmalarını görmek çok hoşuma gider	Öğretmen	180	4.88	.38
	Öğretmen Adayı	209	4.80	.43
4. İnsanlarla ilişkilerimde adil olmayı gözetirim	Öğretmen	181	4.68	.49
	Öğretmen Adayı	208	4.36	.68
5. Zarar göreceğimi bilsem bile adil olurum	Öğretmen	181	4.39	.70
	Öğretmen Adayı	209	3.91	.88

6. Adalet ve eşitlik birbiri ile çatıştığında adaletli olmayı tercih ederim	Öğretmen	180	4.46	.74
	Öğretmen Adayı	209	4.19	.93
7. Adalet temalı filmleri tercih ederim	Öğretmen	181	3.36	.93
	Öğretmen Adayı	208	3.03	.99
8. Adaletle ilgili haberler dikkatimi çeker	Öğretmen	181	4.15	.77
	Öğretmen Adayı	208	3.85	.90
9) Haklı olan kişi sevmediğim biri olsa da onun yanında olurum	Öğretmen	181	4.38	.74
	Öğretmen Adayı	209	3.92	1.01
10. Adalet konulu kitapları okumaktan zevk alırım	Öğretmen	181	3.60	.96
	Öğretmen Adayı	209	3.13	1.03
11. Adalet ile ilgili konuları sıkıcı bulurum	Öğretmen	179	1.75	1.02
	Öğretmen Adayı	209	1.95	.99
ATÖ-Genel	Öğretmen	180	3.88	.40
	Öğretmen Adayı	209	3.70	.45

Tablo 4 incelendiğinde adalet değerine ilişkin tutumun öğretmenlerde $\bar{x}=1.75$ (hiçbir zaman) ile $\bar{x}=4.88$ (her zaman) aralığında, öğretmen adaylarında ise $\bar{x}=1.95$ (nadiren) ile $\bar{x}=4.80$ (her zaman) aralığında bulunduğu görülmektedir. Öğretmen ve öğretmen adaylarının en çok "İnsanların adil olmalarını görmek çok hoşuma gider" görüşünü tercih ettikleri görülmektedir. Bu durum, katılımcıların günlük yaşamda adil olmayan birey ve durumlarla sıkça karşılaşmasından ya da adaletin insanlar arası ilişkilerde uygulanmasına daha fazla önem vermelerinden kaynaklanabilir. Öğretmen ve öğretmen adaylarının "Adalet ile ilgili konuları sıkıcı bulurum" görüşünü bariz bir şekilde en az tercih ettikleri görülmektedir.

2. Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Adalet Değerine İlişkin Tutumlarının, Cinsiyetlerine Göre Farklılaşma Durumu

Öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine ilişkin tutumlarının cinsiyetlerine göre farklılaşma durumuna ilişkin t testi analizi bulguları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo-5: Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Adalet Değerine Yönelik Tutumlarının Cinsiyetlerine Göre Farklılaşma Durumuna İlişkin t Testi Analizi Bulguları

Cinsiyet	N	\bar{x}	Ss	Levene Testi		t	p
				F	p		
Erkek	167	3.79	.42	2.157	.143	.284	.776
Kadın	222	3.77	.46				

Tablo 5 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine ilişkin tutumlarının cinsiyete göre farklılaşmadığı belirlenmiştir ($p>.05$). Başka bir ifadeyle, öğretmen ve öğretmen adaylarının cinsiyetleri ne olursa olsun, adalet değerine ilişkin tutumlarının birbirleriyle benzeştiği söylenebilir.

3. Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Adalet Değerine İlişkin Tutumlarının, Rollerine (Öğretmen/Öğretmen Adayları) Göre Farklılaşma Durumu

Öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine yönelik tutumlarının, katılımcıların rollerine (öğretmen/öğretmen adayı) göre farklılaşma durumuna ilişkin t testi analizi bulguları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo-6: Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Adalet Değerine Yönelik Tutumlarının Katılımcıların Rollerine (Öğretmen/Öğretmen Adayı) Göre Farklılaşma Durumuna İlişkin t Testi Analizi Bulguları

Rolleri	Betimsel İstatistik			Levene Testi		t testi değerleri		
	N	\bar{x}	Ss	F	p	t	sd	p
Öğretmen	181	3.88	.40	5.083	.025	4.064	388	.000
Öğretmen Adayı	209	3.70	.45					

Tablo 6'da öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine ilişkin tutumlarının, katılımcıların rollerine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı ($p<.05$) ve bu farklılaşmanın öğretmenler lehine olduğu görülmektedir. Başka bir ifade ile öğretmenlerin, öğretmen adaylarına göre adalet değeri hakkında anlamlı bir farkla daha olumlu tutum içerisinde olduğu söylenebilir.

4. Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Adalet Değerine İlişkin Tutumlarının, Kardeş Sayılarına Göre Farklılaşma Durumu

Katılımcıların kardeş sayılarına göre adalet değerine ilişkin tutumlarının farklılaşma durumuna ait bulgular Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo-7: Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Adalet Değerine İlişkin Tutumlarının, Kardeş Sayılarına Göre Farklılaşma Durumu

Kardeş Sayısı	N	\bar{x}	Ss		KT	sd	KO	F	p
(1) 1	94	3.73	.44	Gruplar Arası	1.342	4	.335		
(2) 2	88	3.74	.50	Grup İçi	72.851	372	.196		
(3) 3-4	74	3.77	.42	Toplam	74.193	376		1.713	.146
(4) 5-6	79	3.82	.39						
(5) 7 ve +	42	3.92	.43						
Toplam	377	3.78	.44						

Tablo 7 incelendiğinde, adalet değerine ilişkin tutumun, öğretmen ve öğretmen adaylarının kardeş sayılarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir ($p>.05$). Bunun yanı sıra ATÖ'deki aritmetik ortalama değerleri genel olarak incelendiğinde, katılımcıların kardeş sayılarının artması ile birlikte adalet değerine ilişkin tutumu içeren önermelere sahip olma düzeylerinin de yükseldiği dikkati çekmektedir.

5. Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Adalet Değerine İlişkin Tutumlarının, Ebeveynlerinin Öğrenim Düzeylerine Göre Farklılaşma Durumu

Adalet değerine ilişkin tutumlarının, katılımcıların annelerinin öğrenim düzeylerine göre farklılaşma durumunu gösteren bulgular Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo-8: Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Adalet Değerine İlişkin Tutumlarının, Annelerinin Öğrenim Düzeylerine Göre Farklılaşma Durumu

Eğitim Durumu	N	\bar{x}	Ss		KT	sd	KO	F	p
1) Okuryazar değil	64	3.72	.51	Gruplar Arası	1.236	4	.309		
2) İlkokul	247	3.78	.44	Grup İçi	72.583	371	.196		
3) Ortaokul	26	3.93	.37	Toplam	73.819	375		1.579	.179
4) Lise	32	3.80	.33						
5) Üniversite	7	3.55	.39						
Toplam	376	3.78	.44						

Tablo 8 incelendiğinde, Öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine ilişkin tutumlarının, katılımcıların annelerinin öğrenim düzeylerine göre farklılaşmadığı görülmektedir ($p>.05$). Başka bir ifadeyle, farklı öğrenim düzeyine sahip anneleri olan katılımcılar bu konuda benzer düşünmektedir.

Öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine ilişkin tutumlarının, katılımcıların babalarının öğrenim düzeylerine göre farklılaşma durumunu gösteren bulgular Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo-9: Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Adalet Değerine İlişkin Tutumlarının, Babalarının Öğrenim Düzeylerine Göre Farklılaşma Durumu

Öğrenim Durumu	N	\bar{x}		KT	sd	KO	F	p
1) Okuryazar değil	10	3.62	Gruplar Arası	.324	4	.081		
2) İlkokul	195	3.78	Grup İçi	74.606	381	.196		
3) Ortaokul	80	3.80	Toplam	74.929	385		.413	.799
4) Lise	57	3.75						
5) Üniversite	44	3.78						
Toplam	386	3.78						

Tablo 9 incelendiğinde, öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine ilişkin tutumlarının, katılımcıların babalarının öğrenim düzeylerine göre farklılaşmadığı görülmektedir ($p>.05$). Başka bir ifadeyle, farklı öğrenim düzeyine sahip babaları olan katılımcılar bu konuda benzer düşünmektedir.

6. Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Adalet Değerine İlişkin Tutumlarının, Ekonomik Düzeylerine Göre Farklılaşma Durumu

Adalet değerine ilişkin tutumlarının katılımcıların ekonomik düzeylerine göre farklılaşma durumunu gösteren bulgular Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo-10: Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Adalet Değerine İlişkin Tutumlarının, Ekonomik Düzeylerine Göre Farklılaşma Durumu

Ekonomik Durum	N	\bar{x}	Ss		KT	sd	KO	F	p
Kötü	25	3.75	.42	Gruplar Arası	.148	2	.074		
Orta	315	3.77	.45	Grup İçi	76.149	386	.197	.374	.688
İyi	49	3.83	.40	Toplam	76.297	388			
Toplam	389	3.78	.44						

Tablo 10 incelendiğinde, adalet değerine ilişkin tutumun, katılımcıların ekonomik düzeylerine göre farklılaşmadığı görülmektedir ($p>.05$). Başka bir ifadeyle farklı ekonomik düzeylere sahip katılımcıların adalet değerine ilişkin tutumları benzerlik göstermektedir.

7. Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Adalet Değerine İlişkin Tutumlarının, Mezun Olduğu/Olacağı Bölüme Göre Farklılaşma Durumu

Öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine ilişkin tutumlarının, mezun olduğu/olacağı bölüme göre farklılaşma durumuna ilişkin t testi bulguları Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo-11: Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Adalet Değerine İlişkin Tutumlarının, Mezun Olduğu/Olacağı Bölüme Göre Farklılaşma Durumuna Ait t Testi Bulguları

Bölüm	N	\bar{x}	Ss	F	p	t	sd	p
Sınıf Eğitimi	218	3.80	.41	4.664	.031	1.283	379	.200
Sosyal Bilgiler	163	3.74	.46					

Tablo 11 incelendiğinde, öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine ilişkin tutumlarının, mezun oldukları/olacakları bölüme göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir ($p>.05$).

8. Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Adalet Değerine İlişkin Tutumlarının, Mezun Olduğu Lise Türüne Göre Farklılaşma Durumu

Adalet değerine ilişkin tutumlarının, katılımcıların mezun olduğu lise türüne göre farklılaşma durumunu gösteren bulgular Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo-12: Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Adalet Değerine İlişkin Tutumlarının, Mezun Olduğu Lise Türüne Göre Farklılaşma Durumu

Lise Türü	N	\bar{x}	Ss		KT	sd	KO	F	p
1) Temel	82	3.84	.39	Gruplar Arası	.658	2	.329		
2) Anadolu-Fen	218	3.74	.46	Grup İçi	72.578	371	.196	1.681	.188
3) Meslek	74	3.81	.42	Toplam	73.235	373			
Toplam	374	3.78	.44						

Tablo 12 incelendiğinde, adalet değerine ilişkin tutumun, katılımcıların mezun olduğu lise türüne göre farklılaşmadığı görülmektedir ($p>.05$). Başka bir ifadeyle farklı liselerden mezun olan katılımcıların adalet değerine ilişkin tutumları benzerlik göstermektedir.

9. Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Adalet Değerine İlişkin Tutumlarının, Okuduğu Kitap Türüne Göre Farklılaşma Durumu

Adalet değerine ilişkin tutumlarının, katılımcıların okuduğu kitap türüne göre farklılaşma durumunu gösteren bulgular Tablo 13'te sunulmuştur.

Tablo-13: Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Adalet Değerine İlişkin Tutumlarının, Okuduğu Kitap Türüne Göre Farklılaşma Durumu

Okunan Kitap Türü	N	\bar{x}	Ss		KT	sd	KO	F	p	LSD
1) Kişisel Gelişim	150	3.82	.43	Gruplar Arası	1.833	4	.458			
2) Felsefi-psikolojik-sosyolojik, tarihi	71	3.75	.45	Grup İçi	71.123	370	.192			
3) Dini	34	3.90	.47	Toplam	72.956	374		2.384	.051	

4) Diğer (Roman-Hikâye-Edebi)	99	3.68	.44	Gruplar Arası	3>4
5) Karışık (Her tür)	21	3.83	.42	Grup İçi	
Toplam	375	3.78	.44	Toplam	

Tablo 13 incelendiğinde, adalet değerine ilişkin tutumun, katılımcıların okuduğu kitap türüne göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($p<.05$). Gözlenen farkın kaynağını belirlemek üzere LSD testi yapılmış ve farkın dini kitap okuyan grup ile diğer (roman, hikâye, edebi) eserleri okuyan grup arasında ve dini kitap okuyan grup lehine olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle, dini kitap okuyan öğretmen ve öğretmen adaylarının diğer (roman, hikâye, edebi) eserler okuyan öğretmen ve öğretmen adaylarına oranla, adalet değerine ilişkin tutumları ifade eden önermelere sahip olma düzeyleri anlamlı bir farkla daha yüksektir.

4. Tartışma ve Sonuç

Öğretmen ve öğretmen adaylarının ATÖ'deki önermeleri tercih etme düzeylerinin ve sıralamalarının birbirine yakın olduğu belirlenmiştir. Alanyazında hem öğretmen ve hem de öğretmen adaylarının doğrudan adalet değerine ilişkin tutumlarını belirlemeye yönelik araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak az da olsa adalet değerine verilen önemle ilgili yapılan bazı çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalarda katılımcılar tarafından adalet değerine önem atfedildiği ortaya konulmuştur. Taşdan (2008) tarafından yapılan bir araştırmada, en çok önem verilen beş bireysel değer içerisinde adalet değeri, kamu ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlere göre ilk sırada, özel ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlere göre ise ikinci sırada yer almaktadır. Ünlü ve Kaşkaya (2018) tarafından sosyal bilgiler öğretmenlerinin değer eğitimine ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik yapılan araştırmada, adalet değerinin dürüstlikle birlikte en başta gelen değer olduğu belirlenmiştir. Memişoğlu ve Taşkın (2019) tarafından, öğretmenlerin adalet kavramına ilişkin metaforik algılarını belirlemeye yönelik yapılan araştırmada, öğretmenlerin adalet hakkında olumlu düşüncelere sahip oldukları, adaleti hayatın içinde insanlar için çok önemli varlıklarla eşleştirme yaparak adaletin ne denli önemli olduğunu ifade ettikleri belirlenmiştir. Gürgür (2019) tarafından Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan adalet değerinin kazandırılmasında "Diriliş Ertuğrul" dizisinin rolünü belirlemeye yönelik olarak gerçekleştirilen yüksek lisans tez çalışmasında, deney ve kontrol gruplarının adalet değerine yönelik tutumlarının düzeylerini belirlemek için yapılan ön test sonucunda gruplar arasında anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir. Buna karşın adalet değerine yönelik tutum puanlarının deney öncesinden sonrasına anlamlı farklılık gösterdiği, "Diriliş Ertuğrul" dizisinin katılımcıların adalet değerine yönelik tutumları ve düşünceleri üzerinde olumlu bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmen ve öğretmen adaylarının en çok "İnsanların adil olmalarını görmek çok hoşuma gider" görüşünü tercih ettikleri belirlenmiştir. Bu durum katılımcıların adaleti insanlar arası ilişkilerde görmeyi daha çok tercih ettikleri biçiminde yorumlanabilir ve bu durum bu araştırma için beklenen bir sonuçtur. Nitekim insanların adaletli olması ya da olmaması diğer bireylerle olan ilişkilerinde de adaletli olması ya da olmaması anlamına gelir. Doğal olarak diğer bireylerin adil olması ya da olmaması bireyin kendisini de doğrudan etkileyecektir. Alan yazında araştırmanın bu sonucuyla tutarlık gösteren görüş ve çalışmalar mevcuttur. Aristoteles (2015) diğer erdemlerin, kişinin kendi iyiliği için olduğunu, buna karşın adalet erdeminin başkalarının da iyiliği için olduğunu belirtmiş; adil insanın, hukuku da özel kişilerin haklarını da ihlal etmeyeceğini ifade etmiştir. Sırrı (2015) tarafından yapılan, karakter eğitimi çerçevesinde 9-14 yaş grubundaki çocuklarda adalet algısının oluşumunu ve gelişimini incelemeyi amaçlayan bir çalışmada, çalışma grubundaki çocukların kişiler arası ilişkilerde adil olmayan davranışlara dikkat çektikleri, yakın ilişkide oldukları kişilerin adil davranmasını istedikleri belirlenmiştir.

Öğretmen ve öğretmen adaylarının en az "Adalet ile ilgili konuları sıkıcı bulurum" görüşünü tercih ettikleri görülmektedir. Bu durum gerek öğretmen gerekse öğretmen adaylarının adalet konusuna ilgi duyduğunu göstermektedir. Öğretmen ve öğretmen adaylarının bu ilgisinin, adaletin tüm toplumu ilgilendiren, etkileyen bir konu olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Alan yazında adalet değerine verilen önemle ve adalet değerine ilişkin tutumla ilgili yapılan bazı çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalarda katılımcılar tarafından adalet değerine önem atfedildiği ortaya konulmuştur. Taşdan (2008) tarafından yapılan bir araştırmada, en çok önem verilen beş bireysel değer içerisinde adalet değeri, kamu ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlere göre ilk sırada, özel ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlere göre ise ikinci sırada yer almaktadır. Ünlü ve Kaşkaya (2018) tarafından sosyal bilgiler öğretmenlerinin değer eğitimine ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik yapılan araştırmada, adalet değerinin dürüstlikle birlikte en başta gelen değer olduğu belirlenmiştir. Memişoğlu ve Taşkın (2019) tarafından, öğretmenlerin

adalet kavramına ilişkin metaforik algılarını belirlemeye yönelik yapılan araştırmada, öğretmenlerin adalet hakkında olumlu düşüncelere sahip oldukları, adaleti hayatın içinde insanlar için çok önemli varlıklarla eşleştirme yaparak adaletin ne denli önemli olduğunu ifade ettikleri belirlenmiştir.

Öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine ilişkin tutumlarının katılımcıların rolleri bakımından anlamlı düzeyde farklılaştığı ($p<.05$) ve bu farklılaşmanın öğretmenler lehine olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifade ile öğretmenlerin, öğretmen adaylarına göre adalet değeri hakkında anlamlı bir farkla daha olumlu tutum içerisinde olduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerin, öğretmen adaylarına göre adalet değerine ilişkin daha olumlu bir tutum içerisinde olmasının, mesleki ve bürokratik işlerdeki deneyimlerinin daha fazla olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitekim Tavşancıl (2006) tutumun yaşantı ve deneyimlerle bir öğrenme süreci sonucunda oluştuğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla bireyin sosyal ve mesleki yaşam içerisinde değerlerle ilgili yaşantıları ne kadar zengin olursa o değerler ilişkin tutumları da o kadar güçlenir.

Öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine yönelik tutumlarının, okuduğu kitap türüne göre anlamlı düzeyde farklılaştığı ($p<.05$), bu farkın dini kitap okuyan grup ile diğer (roman, hikâye, edebi) eserleri okuyan grup arasında ve dini kitap okuyan grup lehine olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın bu sonucu, dini kitapları okuyan bireylerin aynı zamanda tüm dinlerde önem atfedilen adalet değerine karşı tutum düzeyinin daha da yükselmesinden kaynaklanabileceği gibi, dini bilgileri ve duyarlılıkları nedeniyle adalet değerine yönelik tutumları yüksek olan bireylerin dini kitapları okuması tercih etmesinden de kaynaklanabilir. İnsanlar ilgi duyduğu, hakkında olumlu bir tutuma ya da farkındalığa sahip olduğu türdeki kitapları okumayı tercih ederler; ancak aynı zamanda okudukları kitaplar insanların değerlere ilişkin bilgi, farkındalık ya da tutum düzeylerini de değiştirebilir. Bir başka ifadeyle öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine ilişkin bilgileri ve farkındalıkları arttıkça, adalet değerine ilişkin tutumunun düzeyinde bir artışın olacağı söylenebilir. Nitekim İnceoğlu (2010) insanın dış dünyadaki varlık, nesne ya da olaylar hakkında yargıda bulunabilmesi, bunlara yönelik bazı tutum ve davranışlara sahip olabilmesi için öncelikle bunların birey tarafından algılanabilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca okuma kitapları genelde değerler eğitime, özelde ise bireylerin adalet değerine ilişkin bilgi, algı ve tutumlarını geliştirme açısından önemli materyallerdir. Alan yazında okuma kitaplarının değerler eğitimi üzerindeki etkisini ve önemini ortaya koyan görüş ve çalışmalara da rastlanmaktadır. Şen (2007) okuma kitaplarının, ilköğretim çağındaki çocukların farklı yönlerini geliştirmenin yanı sıra, çocuklara millî, manevî, evrensel ve ahlaki değerleri kazandırmada da çok etkili bir materyal olduğunu belirtmiştir. Almerico (2014), karakter eğitime yönelik belirli değerleri işleyen iyi bir edebi eserin, öğrencilerin etik değerleri kazanıp özümsemesinde önemli rol oynayacağını belirtmiştir. Dolayısıyla bireylerin adalet değerine ilişkin tutumlarını geliştirmede okuma kitaplarından etkin bir şekilde yararlanılmalı, küçük yaşlardan itibaren öğretimin her kademesinde çocuklar ve gençler edebi değere sahip adalet değerini vurgulayan kitapları okumaya teşvik edilmelidir.

Araştırmanın sonuçlarına bağlı kalarak aşağıdaki önerilere yer verilebilir:

1. Öğretmen ve öğretmen adaylarının en çok "*İnsanların adil olmalarını görmek çok hoşuma gider*" görüşünü tercih ettikleri belirlenmiştir. Bu durum katılımcıların adaleti insanlar arası ilişkilerde görmeyi daha çok tercih ettikleri biçiminde yorumlanabilir. Bu nedenle, öğretmenlerin görev yaptıkları, öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri okullarda görev yapan tüm personele, adalet değerinin etkin şekilde kazandırılmasına yönelik eğitim çalışmaları düzenlenebilir.

2. Öğretmen ve öğretmen adaylarının en az "*Adalet ile ilgili konuları sıkıcı bulurum*" görüşünü tercih ettikleri, dolayısıyla öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet konusuna ilgi duyduğu belirlenmişti. Bu nedenle öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerine, öğretmen adaylarının ise hizmet öncesi eğitim içeriklerine adalet temalı konular ve etkinlikler eklenebilir.

3. Öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine yönelik tutumlarının, okuduğu kitap türüne göre anlamlı düzeyde farklılaştığı ($p<.05$) belirlenmişti. Bu nedenle adalet değerinin özel olarak işlendiği örnek olayları, hikâyeleri, kıssaları içeren kitaplar yayınlanarak hem öğretmenlerin hem de öğretmen adaylarının bu eserlere ulaşmaları kolaylaştırılabilir. Bu doğrultuda başta Millî Eğitim Bakanlığı olmak üzere Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı gibi eğitim çalışmaları ile ilgilenen Bakanlıklar ve YÖK gibi kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve medya sektörü, bu yayın ve eğitim süreçlerinde etkin rol alarak iş birliği yapabilir.

4. Bu araştırma sınıf ve sosyal bilgiler öğretmen ve öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersinde adalet değerine ilişkin tutumlarını belirlemeye yönelik olarak yapılmıştır. Benzer araştırmaların diğer öğretmen, öğretmen adayları ve dersler üzerinde de yapılması önerilebilir.

5. Öğretmen, öğrenci ve ebeveynlerin adalet değerine yönelik tutumlarını belirlemeyi amaçlayan karşılaştırmalı araştırmalar yapılabilir.

6. Yabancı ülkelerde öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine ilişkin tutumlarını geliştirmeye yönelik ne gibi uygulamalar yapıldığını belirlemeye yönelik çalışmalar yapılabilir.

7. Öğretmen ve öğretmen adaylarının diğer kök değerlere ilişkin tutumlarını belirlemeye yönelik araştırmalar yapılabilir.

5. Kaynakça

- Almerico, G. M. (2014). Building character through literacy with children's literature. *Research in Higher Education Journal*, 26, 1-13.
- Aristoteles. (2015). *Nikomakhos'a etik* (6. Baskı). S. Babür (Çev.). Bilgesu Yayıncılık.
- Balcı, F.A. & Yanpar Yelken, T. (2010). İlköğretim öğretmenlerinin "değer" kavramına yükledikleri anlamlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 39, 81-90.
- Büyüköztürk, Ş. (2018). *Veri analizi el kitabı*. (24. Baskı). Ankara: Pegem Akademi. DOI 10.14527/9789756802748
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (28. Baskı). Pegem Akademi. <https://doi.org/10.14527/9789944919289>
- Chory-Assad, R. M. (2002). Classroom justice: perceptions of fairness as a predictor of student motivation, learning and aggression. *Communication Quarterly*, 50 (1), 58-77. DOI: 10.1080/01463370209385646.
- Çengelci Köse, T., Gürdoğan Bayır, Ö., Köse, M. & Yıldırım Polat, A. (2019). Öğretmen adaylarının bakış açısıyla adalet değeri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 9 (1), 67-93. DOI: 10.23863/kalem.2019.120.
- Çetin, Y. (2017). Nietzsche'nin adalet anlayışı. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 546-557.
- Erkuş, A. (2012). *Psikolojide ölçme ve ölçek geliştirme I*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gravetter, F.J. & Wallnau, L.B. (2000). *Statistic for the behavioral sciences*. Belmont: Wadsworth - Thomson Learning.
- Gürgür, M. (2019). *Sosyal bilgiler öğretim programı'nda yer alan adalet değerinin kazandırılmasında Diriliş Ertuğrul dizisinin rolü*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Hökelekli, H. (2009). Bir değer: Adalet. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, 5, 132-137.
- Hökelekli, H. (2011). *Ailede, okulda, toplumda değerler psikolojisi ve eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- İnceoğlu, M. (2010). *Tutum algı iletişim*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınevi.
- Kan, Ç. (2010). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Millî Eğitim Dergisi*, 187, 138-145.
- Karaceli, S. (2013). Ailede adalet eğitimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (8), 253-278. DOI: 10.9761/JASSS1918.
- Karasar, N. (2014). Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler. (26. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kılıncı, B. (2013). Kendi kendini açıklayan bir kavram: Adalet. M. Balcı (Ed.). *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları, Birikimler IV içinde* (29-49). Fakülteler Matbaası.
- Memişoğlu, S. P. & Taşkın, S. (2019). Öğretmenlerin adalet kavramına ilişkin metaforik algıları. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 5 (2), 178-201. <https://doi.org/10.24289/ijsser.540882>.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. Ankara. <http://mufredat.meb.gov.tr/>, Erişim tarihi: 19.12.2021.
- Özgen, M. K. (2018). Farabi'nin adalet anlayışı (Hak, Liyakat ve Pay Teorisi). *Temaşa*, 8, 43-63.
- Sırrı, V. (2015). *Karakter eğitimi çerçevesinde çocuklarda adalet algısının oluşumu ve gelişimi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Smith, H.W. (1991). *Strategies of social research*. Orlando: Holt, Reinhart, Winston.
- Şen, Ü. (2007). *Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler eğitimi üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Taşdan, M. (2008). *Kamu ve özel ilköğretim okullarında görevli öğretmenlerin değer, iş doyum ve öğretmene mesleki sosyal destek ile ilgili görüşleri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Tavşancıl, E. (2006). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Topakkaya, A. (2008). Adalet kavramı bağlamında Aristoteles-Platon karşılaştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 27-49.
- Türk Dil Kurumu (2021). Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 02.12.2021.
- Ünlü, İ. & Kaşkaya, A. (2018). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değer eğitimine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(4), 2656-2679.